

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Stroomgebied Kleine Nete

Provincie
Antwerpen

Stroomgebied Kleine Nete

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Stroomgebied Kleine Nete	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

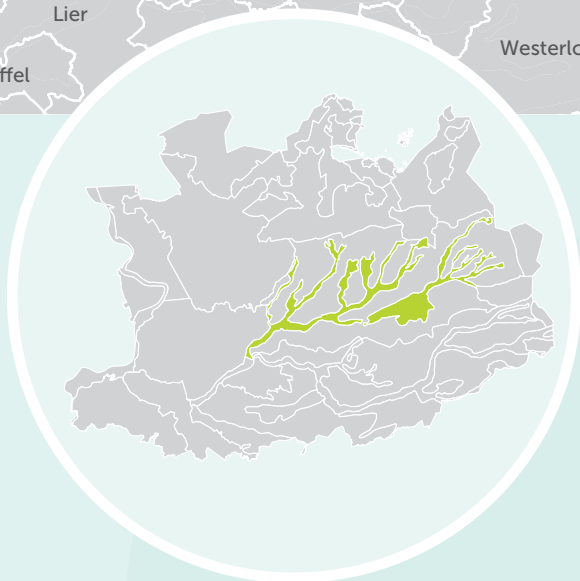
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Stroomgebied Kleine Nete

Karakterisering landschap

Het Stroomgebied van de Kleine Nete wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van waterlopen zoals de Kleine Nete, de Aa, de Tappelbeek, de Kaliebeek, de bovenloop van de Wamp,.... Er komt stilstaand water voor en moerassen met rietvegetaties, maar ook wilgenstruwelen, elzenbossen en vochtige tot natte graslanden.

De beekdalen zijn op diverse plaatsen venig. Waar dit veen niet werd ontwaterd vindt men concentraties van zeer waardevolle, heterogene, kleinschalige landschappen. De omgeving van de Kindernouwbeek, de Aa ten zuiden van Turnhout en de Kleine Nete te Nijlen zijn hier goede voorbeelden van.

Een groot deel van de waterlopen valt op door een natuurlijke structuur en behoorlijke waterkwaliteit wat resulteert in goed ontwikkelde waterplantvegetaties en vispopulaties. De bovenlopen van de Kleine Nete zijn hiervoor op Vlaams niveau van belang.

Er is van west naar oost een zekere gradiënt van loofbos naar naaldhout. De westelijke bossen zijn oud en de aanwezige typische beekbegeleidende bostypes herbergen unieke floristische natuurwaarden (omgeving Zandhoven). In de oostelijke zone komen naast het naaldhout een aantal belangrijke broekbosgebieden voor zoals de Tikkebroeken (Kasterlee), Winkelsbroek (Turnhout), Zevendonk (Turnhout) en de Visbeekvallei (Lille).

De Zegge is een voor het natuurbehoud zeer belangrijk relict van het unieke uitgestrekte laagveencomplex dat zich tot het midden de 20ste eeuw centraal in de vallei van de Kleine Nete uitstreckte.

Het Kempisch kanaal is een markant kunstmatig landschapselement.

Natuur- en landschapsoetjes

De Kleine Nete

De Kleine Nete ontspringt op de grens tussen de provincie Antwerpen en de provincie Limburg. In Lier vloeit ze samen met de Grote Nete. Deze waterloop wordt vervolgens de Beneden-Nete genoemd.

De Kleine Netevallei is uniek in Europa vanwege de combinatie van getijdenwerking, overstroming en een hoge grondwaterdruk. Deze omstandigheden zorgen ervoor dat er in de Kleine Netevallei een aantal zeer zeldzame dier- en plantensoorten voorkomen.

Om die soortenrijkdom te behouden werden er door de provincie Antwerpen en Natuurpunt tussen 2011 en 2015 grootschalige natuurherstelwerken uitgevoerd in de Kleine Netevallei tussen Zandhoven en Lier. De klemtoon lag op het herstel van bloemrijke ruigten, venige graslanden en broekbossen. Verruigde percelen werden gemaaid, aanplanten werden verwijderd, historische laagten werden terug uitgegraven, illegale weekendverblijven werden afgebroken en weekendvijvers werden natuurlijker gemaakt. Bovendien werden delen van de beekvalleien hersteld door het afgraven van ruimingswallen en het aanleggen van plas-draszones.

Deze werken werden mee gefinancierd door Europa in kader van Interreg en LIFE+

Ijsvogel

Leefgebied

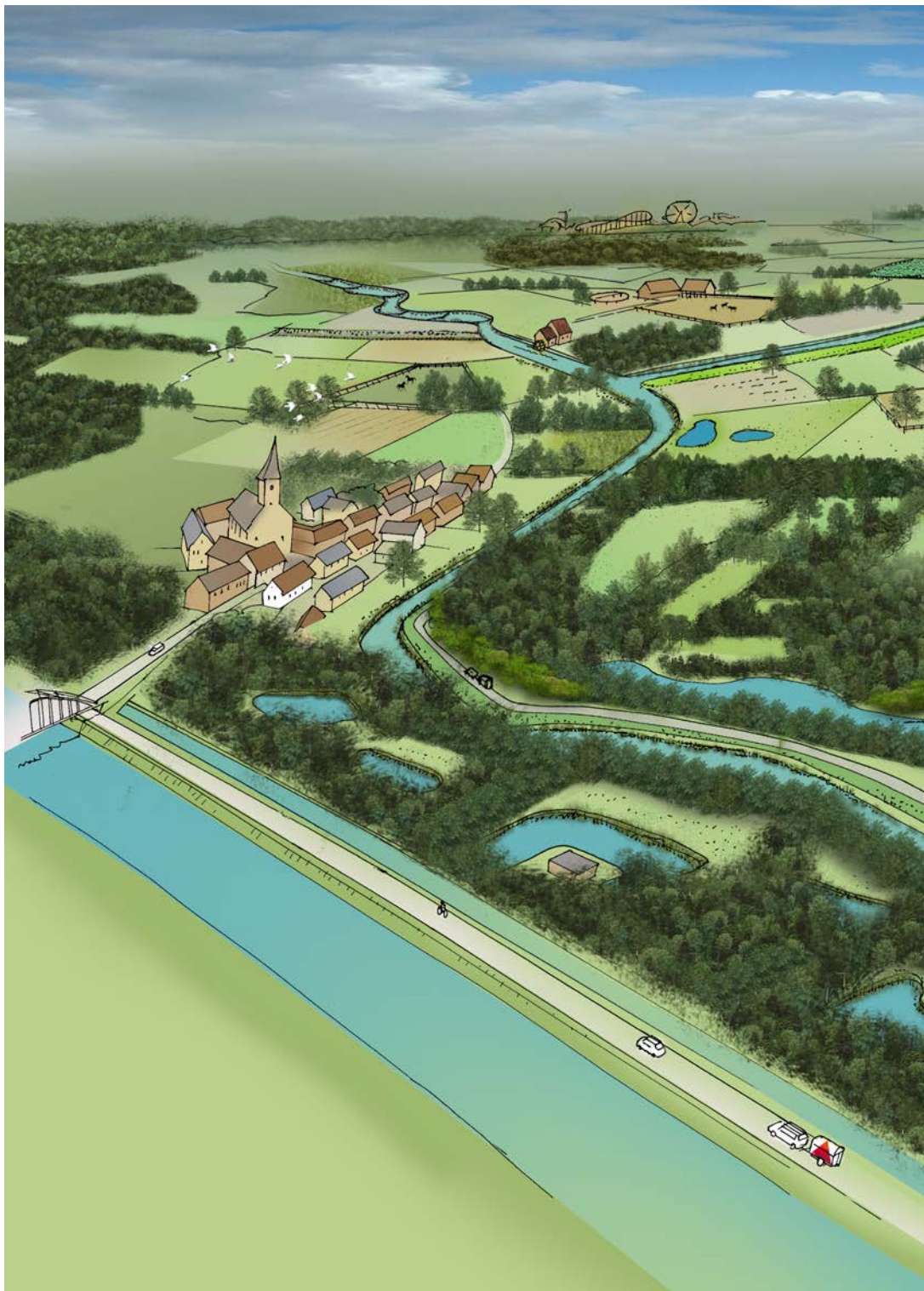
Zuurstofrijke beken en ontginningsputten. Ijsvogels broeden in steile oevers van bochtige beken en rivieren, kunstmatige zandhopen en zelfs in wortelkluiten van omgevallen bomen nabij water.

Houdt van

Vis. Hij vangt deze met zijn dolkvormige snavel, vaak na een duikvlucht vanaf een overhangende tak. De ijsvogel strijkt vervolgens neer op een tak en slaat zijn prooi dood tegen de tak. Daarna wordt de vis doorgeslikt, kop eerst. Zo vermijdt de ijsvogel dat hij stikt in stekels die op de rug van zijn prooi kunnen voorkomen.

Heeft nood aan

Visrijke, ondiepe en heldere waterlopen met overhangende takken van bomen of struiken. Ook de aanwezigheid van oeverwanden waarin ze een nest kunnen maken is een must. Door te streven naar bochtige waterlopen worden natuurlijke broedwanden gecreëerd.

Gewone dwergvleermuis

Houdt van

Kleine insecten zoals muggen en motten. Ze kunnen er wel 300 per nacht vangen! Ze vangen deze insecten boven waterpartijen, tuinen, langs bosranden of bomenrijen, rond straatverlichting,... Bomenrijen, dreven, houtkanten, waterlopen,... zijn ook belangrijk als verbindende elementen tussen verblijfplaatsen en jachtgebieden.

Bijzonderheden

De gewone dwergvleermuis houdt een winterslaap vanaf november tot begin maart. Soms duurt de winterslaap iets langer: tot april! Ze overwinteren overwegend in gebouwen, maar ook in bomen in parken en bossen. Ze wegen ongeveer 4 – 9 gram.

IJzeroer

Behalve turf leverden de valleigronden van de Aa en de Kleine Nete ook ijzererts of ijzeroer op. Dat werd vooral gewonnen in de 19de en de 20ste eeuw. Het werd gebruikt als bouw materiaal en als grondstof voor de ijzerindustrie. Lokale boeren en arbeiders verzamelden grote klompen ijzeroer die ze afvoerden naar het Kempisch kanaal.

Oranjetipje

Leefgebied

Vochtige graslanden en hooilanden met pinksterbloem en zonnige ruigten in bosranden waar pinksterbloem en look-zonder-look groeien. Soms vind je deze vlinders zelfs in beschutte, zonnige tuinen waar deze bloemen staan. Ook in bermen kun je ze aantreffen.

Heeft nood aan

Om deze vlinders vooruit te helpen, mag je pas laat in het najaar maaien. Tijdens het voorjaar en de zomer bevinden de eitjes en rupsen zich namelijk op de pinksterbloemen en look-zonder-look. De poppen overwinteren vaak in bosranden. Daar wordt best gefaseerd gemaaid met vrij grote tijdsintervallen.

Bijzonderheden

Een vrouwtje legt slechts één eitje per plant om competitie met andere rupsen te vermijden.

Blauwborst

Leefgebied

Rietland met verspreide opslag van wilgen. Hij komt ook voor in extensief gebruikte valleigebieden met sloten en in open landschappen rijk aan wegbermen. De blauwborst is een prioritaire soort voor de provincie Antwerpen.

Bijzonderheden

De blauwborst, die familie is van de lijsters, kan goed geluiden van andere vogels imiteren.

Kwel

Kwel is grondwater dat onder druk aan de oppervlakte komt. In het algemeen ontstaat kwel door een ondergrondse waterstroom van een hoger gelegen gebied naar een lager gelegen gebied. Het gebied waar kwel aan de oppervlakte komt, kan zich uitstrekken over enkele meters tot vele kilometers!

Kwel heeft vaak een bijzondere waterkwaliteit. Vooral diepe kwelstromen die eeuwenlang door de bodem hebben gestroomd, zijn zuurstof- en voedselarm en vaak kalk- en ijzerhoudend. In die gebieden waar kwel aan de oppervlakte komt, kun je dan ook bijzondere planten aantreffen.

Patrijs

Leefgebied

Kleinschalige landbouwgebieden met graslanden, ruigtes, hagen, kruidenrijke overhoekjes,...Hun nest maken ze goed verscholen op de grond.

Heeft nood aan

Kruidenrijke graslanden, brede bermen, grasbufferstroken, akkerranden, ...

Bijzonderheden

Bij gevaar drukken ze zich tegen de grond of vliegen ze laag over de grond weg. Dat gebeurt allesbehalve stil!

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

zuurstofrijke beken

- verbeteren van de waterkwaliteit, o.m. door de aanleg van grasbufferstroken
- gefaseerd ruimings- en maaibeheer van de water- en oevervegetatie
- opheffen vismigratieknelpunten
- bevorderen structuurkwaliteit van de waterloop (aanleg van plas- en drasbermen, hermeandering)

vochtige tot natte graslanden/moerassen

- hooilandbeheer in de omgeving van de waterloop
- herstel vochtige tot natte graslanden (al dan niet met kwelinvloed) en moerassen
- verhogen waterpeil in de vallei
- aanleg van grote moerassen

halfopen landbouwgebied/poelen

- aanleg kleine landschapselementen (aanleg van poelen, knotbomen en houtkanten)

open landbouwgebied

- behoud open delen
- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden

- ontwikkelen van open plekken en bosranden
- omvormen van bossen door inmenging van meer inheemse soorten
- omvormen van populierenaanplanten tot moerasbos/moeras
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

droge bossen en struwelen /bosranden

- ontwikkelen van open plekken en bosranden
- omvormen van bossen door inmenging van meer inheemse soorten
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

De gemeente Olen en Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete legden een **bufferstrook** aan langsheen een landbouwperceel grenzend aan het Olens Broek. Hierdoor steeg de lokale natuurwaarde, verhoogde het bufferend vermogen en verminderde het risico op wateroverlast op het landbouwperceel.

De provincie Antwerpen en de Vlaamse Milieumaatschappij werken al verscheidene jaren aan het oplossen van **vismigratieknelpunten**. In deze streek gaat het o.a. om gerealiseerde projecten aan de Breilooop, Loelijens Neetje en de watermolen van Retie.

De **vleermuizentoren**, die op een uit de kluiten gewassen vogelhuis lijkt, is een groot zomerverblijf waar vleermuizen van april tot oktober gebruik van maken.

Deze constructie werd bedacht door Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete en de vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt. Leerlingen van scholengemeenschap KOGEKA brachten het ontwerp in uitvoering.

De toren werd geplaatst aan de Aa in Vorselaar. Waarom juist daar? De site en de daarop aansluitende omgeving zijn heel geschikt voor verschillende vleermuissoorten.

Regionaal landschap Kleine en Grote Nete ondersteunt een particuliere eigenaar met gronden in de vallei van de Kindernouwbeek. De eigenaar wil deze gronden graag natuurgericht beheren. Op de planning staan het **beheer van elzenhakhout en de aanleg van poelen**.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Stroomgebied Kleine Nete,
is een uitgave van de deputatie van de
provincieraad van Antwerpen:
Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Stroomgebied Kleine Nete, uitgave
van de deputatie van de provincie
Antwerpen, editie 2015, pagina(s) waar-
naar u verwijst.

Eerste druk juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/35

Beeldmateriaal

([boven, [m]idden, [o]nder)

Yves Coussement (p 5)
Rembrandt De Vlaeminck (p 9 [b])
Wim Robberechts & Co (p 8)
Provincie Antwerpen (p 4, p 16)
Glenn Vermeersch
(p 9 [o], p 12 [b], p 13 [b])
Regionaal Landschap Kleine
en Grote Nete (p 17)
VILDA - Rollin Verlinde (p 12 [o])
VILDA - Yves Adams (p 12 [b], p 13 [o])
Vlaamse Landmaatschappij (p 14)

Blauwborst, gewone dwergvleermuis
en ijsvogel zijn provinciale
prioritaire soorten. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken op
'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen
Dienst Duurzaam Milieu- en
Natuurbeleid (2010): Provinciale
Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.
Provincie Antwerpen

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu
Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen
T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be
www.provincieantwerpen.be

